

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU
Kiralık Konak

Dergâh Mecmuası Külliyyatı (2 cilt), 1922 (1 baskı)
Remzi Kitabevi, 1939-74 (6 baskı)
Birikim Yayınları, 1979-81 (2 baskı)

İletişim Yayınları 4 • Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri 4
ISBN-13: 978-975-470-008-4
© 1983 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-57. BASKI 1983-2017, İstanbul
58. BASKI 2018, İstanbul
59. BASKI 2018, İstanbul
60. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Bahriye Çeri
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Fatoş Gencosman
UYGULAMA Hüsnü Abbas
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46
CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

Kiralık Konak

1920'li yılların başlarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

برادره زریاب سله ، اعلا ، باغیر ، خطایه ایست!
 تو اولیون اتلا یوب جیتیما هان اولانی که ~~په~~
^{بوتولی و جوری} نیلا باجا کلرینه درلا یور ، ایست اود قسه کجی دنیانی
 ایلیونیم کجی تراسی صاعیدنرا قاوورایور ، ~~سوره~~ برنلا
 اوزرینه ایکی وجود آره سنده بر عجائب برنوستور
 باتلا یور ، نجه تده دیرینه نیلان آنه کجی یور ، نیلا
 طیرنا قرینا نجه تده برنینه ، یانا کلرینه ، ~~کجی صاعید~~
 قه لاندینه صاعید یور ، کو یور دند ، رهن تانرا و کجی ...
 بو قانی صاعیدنه هر ایسه اه ناصلا صاعی سالم
 قه تودی ، برزاسی آیریمی جیرت اید با جین برنولم دور .
 لکه نجه تده بیلدیم بر شاداس اده بر دکر کجی

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun elyazısından bir örnek.

Naim Efendiler bu yaz Kanlıca'ya taşınmadılar. Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok âdetler değişti. Kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır. Hele, Mısırlıların üşüşmelerinden sonra Boğaziçi'nde yalısı, köşkü olup da kiraya vermekten sakınanlara ya çok zengin, ya çok hesapsız gözüyle bakılıyor. Naim Efendi ise, ne çok zengin, ne çok hesapsızdır. Babasından kalmış bir serveti gençliğinden beri oldukça büyük bir ihtimamla idare ve muhafaza ediyor. Kendisi, İkinci Abdülhamit devri ricalinden olmakla beraber bu servete hiçbir şey ilave etmedi. İlave edebilirdi, çünkü senelerce devletin yüksek mevkilerinde bulundu. Gençliğinde babası gibi Mabeyni Humayun'a mensuptu, sonra birçok defalar valiliklerde dolaştı. Şûrayı Devlet âzası, Rüsumat Müdürü Umumisi oldu ve nihayet Defterihakanî ve Evkâf Nezaretlerine geçti. İnkılaptan iki sene evveldi, dolaşık bir "tevliyet" [vakıf işlerine bakma görevi] davası yüzünden istifasını verdi ve günden güne bulanık hükümet işlerinde tiksinererek bir köşeye çekildi.

Bununla beraber hiçbir zaman kenara atılmış bir memur

haline düşmedi, devrin ricaliyle münasebette bulunur ve Muayede [bayramlaşma] merasiminde hiç değilse “defteri mahsusa” imzasını atmaya giderdi. Memuriyet hayatında yakından gördüğü resmî ve gayri resmî bütün pisliklere rağmen, devlete ve devlet adamlarına karşı hâlâ derin bir saygısı vardı. Naim Efendi o terbiyeli kimselerdendir ki evliya, enbiya isimlerinin sonunda “Radiyahû anh” demeyi hiç unutmazlar ve “Paşa” kelimesini med ile telaffuz edip, mutlaka “hazretleri” ile nihayetlendirirler. Bu gibi kimselerin başlıca fazileti, itaat ve hürmettir. Bütün terbiye ve ahlâk düsturları onlar için yalnız bu iki kelimenin ifade ettiği mânadan ibarettir. Bununla beraber, Naim Efendi’nin iki esaslı fazileti daha vardı: Bir ana kadar müşfik ve bir dul kadın kadar titizdi. Fakat, titizliği asla bir huysuzluk derecesine varmazdı; bu, temiz ruhunun ve temiz vücudunun maddi ve manevi pislikler önünde bir nevi tiksınmesinden gelirdi. Göğüs üstünde bir yağ lekesi, bir kaba söz, mübalâtasız [dikkatsiz] bir hareket, onu müsavi derecede kederlendiren şeylerdendir; fakat, pek içli, pek nazik bir adam olduğu için, kederlendiğinin kimse farkına varmazdı.

İstanbul’da iki devir oldu: Biri İstanbullu; diğeri redingot devri... Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbullu devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar. Tanzimatı Hayriye’nin en büyük eseri, İstanbullu İstanbul Efendisidir. Bu kıyafet dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak vahşi Asya ile haşin Avrupa’nın arasında gayet hususi yeni bir millet gibi göründü. Yaşayış ve giyiniş itibariyle Şimal kavimlerinden daha sade ve daha düşünceli olan bu millet, duyuş ve düşünüş itibariyle Akdeniz kıyılarındaki medeniyetlerin bir hulâsası şeklinde tecelli ediyordu. Ağır kavuklu, alacalı, kesif Yeniçerilerin demir çarıklarının çığnediği bu toprakta hangi tohum, hangi hava bu çiçeği veriyordu? Zira, bu beyaz pantolonlu, beyaz yelekli ve

lüstrin kaloşlu Türkler, ince bir halattan ibaret endamlarıyla biraz evvelki boğum boğum adamlara hiç benzemiyorlardı. Sultan Mecit devri ricalinin, Hâlet Efendi muasırlarının çocukları olduğuna kim ihtimal verebilir? Bunlar, boyunlarından ipekli bir mendille boğulmuş solgun benizleriyle onların cebir ve huşunetinden [sertliğinden, kabalığından] ürkmüş kimseler gibidirler. Hepsi de umumi işlerden çekinir, hiddetlerinde ve hazlarında ölçülü, namuslu aile babaları ve kibar konak sahipleri idiler.

Bizde, Çerkes halayıkları, harem ağaları, Boşnak bahçıvanlarıyla büyük ev hayatı asıl bu devirden başlar. Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı kibarlığının kundağı canfes astarlı ve serapa [baştan başa] ilikli İstanbul idi.

Sonra redingot devri geldi ve redingotu içinden yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakâr, adi bir nesil türedi. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu, İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyorlardı. Bunların elinde İstanbul'da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlâkımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı. Naim Efendi, aşağı yukarı bu redingotlu nesle mensup olmakla beraber, vücudu henüz körpe iken İstanbul içinde yetişip gelişmiş kimselerdendi.

Maziden bize yadigâr kalmış bu gibi şahsiyetler, aramızda elân mevcuttur. Bunlar, pek eski zamanlarda bile, eski adamlardandı. Ruhları sanki bir merhalede durmuş gibidir. Nitekim Naim Efendi'nin bütün hatıraları, bütün zevkleri, bütün muhabbetleri, kendisini güldüren ve ağlatan her

şey mutlaka bundan kırk sene evveline aittir. Onu dinleyen ve onu yakından gören bir kimse zanneder ki, Naim Efendi yarım asırlık bir letarjiden [derin uykudan] henüz gözlerini açıyor ve şaşkın şaşkın etrafına bakınıyor. Vakıa o, yirmi beş yaşından beri daima şaşan, tiksinen, ürken ve kaybolmuş bir ömrün hasretini çeken bir adamdır. Onu insandan kaçır ve huysuz zannedenler yanılıyorlar. Bütün çocukluğu ve bütün gençliği İstanbul'un en kalabalık bir konağında geçen Naim Efendi, eğlenceli meclisleri, ahbap arasında sohbetleri, misafirlere ziyafetleri pek severdi. Fakat öyle bir zamanda yaşadı ki, bunların hepsi yasaktı; olmasa bile, eski devrin meclislerini, sohbetlerini, ziyafetlerini, misafirlerini bulmak ne mümkündü? Naim Efendi, yeni sazdan, yeni şarkılardan zevk almak şöyle dursun, son senelerde artık yazılan ve konuşulan Türkçeyi de anlamıyordu.

Bundan on beş yıl evveldi, bir gün eline damadının okuduğu kitaplardan biri geçti; kırmızı kaplı ve üstünün yazıları beyaz bir kitap... Epeyce bir müddet parmaklarının arasında evirdi çevirdi; sonra gözlüklerini taktı, önce uzun uzun kabı muayene etti, muharririn adını, kitabın serlevhasını, basım tarihini okudu; bu kapta her gördüğü işaret, her okuduğu yazı, muharririn ismi de dahil olmak üzere ona acayip geliyordu. Büyük bir tecessüsle cildin içini açtı, fakat okumak ne mümkün! Naim Efendi adeta yeni kıraat dersine başlamış bir çocuk gibi, kelimeleri heceliyor, bir cümleyi bin zahmetle sonuna kadar ya tamamlıyor, ya tamamlamıyor, veya tamamladıktan sonra da okuduğu şeyin mânasını iyice kavrayamıyordu. Vakıa bu, Edebiyat-ı Cedide külliyyatından bir romandı. Naim Efendi ise, bütün ömründe hiç roman okumamıştı. Bununla beraber, onun bu kitapta anlayamadığı şey, ne eserin terkibi mahiyeti, ne muharririn maksat ve gayesi idi, doğrudan doğruya kelimelerin mânasıdır ki ona müphem geliyor, doğrudan doğruya cümlelerin

teşkilindedir ki bir yabancılık, bir gariplik buluyordu. Fakat sonraları, torunları yetişip de aynı dili evin içinde konuşmaya başlayınca, onun nazarında bu kelimelerdeki müphemlik yavaş yavaş zail olmaya ve bu cümlelerdeki garabet de yavaş yavaş kalkmaya başladı.

Naim Efendi, evvela damadı, sonra torunları sayesinde daha nelere alışmıştı... Biçare adam, kızı evlendiği günden beri, aşağı yukarı yirmi senedir, her gün bir eski itiyada veda etmekten ve her gün yeni bir mecburiyete katlanmaktan başka bir şey yapmıyor. Ne Cihangir'deki konağında, ne Kanlıca'daki yalısında ihtiyar ve yorgun vücudunu dinlendirecek bir köşecik kalmıştır.

Bundan beş sene evveline kadar hiç değilse, karısı yanıbaşında idi, rahatını, huzurunu mümkün merteye koruyordu. Zira, bu ihtiyar kadın ölünceye kadar, evinin içinde hakim ve amir kaldı. O, hayatta bulundukça ne kızının, ne damadının, ne torunlarının eve ait umurda o kadar hüküm ve nüfuzları olmadı.

Gerçi, her biri kendi havasına, kendi dairesine ve kendine göre bir hayat yapmıştı; fakat, gerek yalının, gerek konağın umumi nizamı bu iradeli ev kadınının elinde idi. Naim Efendi'nin haremî Nefise Hanımefendi'nin bu nizamı eski usul ile töreler arasında muhafaza ve idare etmek için dışarıda bir ihtiyar uşaktan, içeride geçkin bir kalfadan başka icraî [yapma, yerine getirme] vasıtası olmadığı halde, evin her şeyi yine yolunda giderdi; zira, her yeni gelen hizmetçiye birkaç gün içinde istediği terbiyeyi vermek, bu kadına has fevkaladeliklerdendi. Vakıa fazla döverdi, fazla azarlardı; bunun içindir ki son zamanlarda yeni hizmetçi bulmak hususunda epeyce müşkülât çeker oldular. Biçare Nefise Hanımefendi, denilebilir ki, biraz da bu kahır yüzünden öldü.

O öldükten sonra yerine kızı Sekine Hanım geçti; fakat Sekine Hanım, hiçbir cihetten annesine benzemiyordu. Tıpkı

babası gibi, çekingen, içinden titiz, iradesiz, tembel bir kadındı; hususiyile kocasının nüfuzuna ve çocuklarının arzularına son derece uyardı.

Kocasını ise kırk beş yaşında bir züppeden başka bir şey değildi. Alafranga hayat namına sabahtan akşama kadar bin türlü garabet yapan bu adam, Büyük Hanım'ın vefatını müteakip, evi kendi heveslerine göre esasından değiştirmeye kalktı; ne kadar eski eşya varsa hepsini tavan aralarına ve mahzenlere attırdı, her odayı Avrupa'dan gelmiş mobilya kataloglarına göre ayrı bir üslupta, ayrı bir renkte Pisaltiyeye döşetti.

Büyük Hanım'ın yetiştirmesi ne kadar hizmetçi varsa hepsine yol verdi, evin içini Beyoğlu'ndan gelmiş beyaz önlüklü, başı topuzlu hizmetçilerle doldurdu ve bütün bunların idaresini, çocuklarına mürebbiyelik eden Lehistanlı bir kadına verdi.

Naim Efendi'nin damadı Düyunu Umumiye müfettişlerinden Servet Bey, Müslümanlıktan ve Türklükten nefret eden bir kazasker oğludur. Aldığı terbiye ile yaşadığı muhit birbirinin aksi olan her insan gibi Servet Bey de daimî bir ihtilâç [çarpıntı, çırpınma], daimi bir isyan içinde yaşar. Pederi Sadri Molla'nın konağında alafrangalığı kendi odasının eşğinden dışarı çıkmazdı. Nasılsa küçükten beri Fransızca bilmek, bir müddet Galatasaray Mektebinde bulunmak, bir müddet Beyoğlu muhitinde tatlı su Frenkleriyle düşüp kalkmış olmak ona bir softa evinde, çıplak kadın resimlerinden, dizi dizisi Fransızca kitaplarından, vazolardan, biblulardan müteşekkil bir halvet yapmak ve bu halvette yaylı bir şezlonga uzanıp, gözleri tavanda, ayakları havada, bir taraftan Hollanda "sigar"ını emerek, diğer taraftan yabani ve perişan bir sesle birtakım opera parçaları terennüm ederek saatlerce vakit geçirmek hakkını vermiştir. Daima muhayyel bir Avrupa seyahati için hazırlanmış bir bavulu vardı, bu bavulun yanba-

şında bir de şapka kutusu dururdu. Bazı sıkıntılı saatlerinde bir aynanın karşısına geçip, bu kutudan çıkardığı şapkaları birer birer tecrübe ederdi ve başını bu serpuş ile örtülü görünce adeta kendinden geçerdi. Nitekim böyle şapkalı, seyahat kostümleriyle veya suare kıyafetinde hâlâ birçok resimleri vardır. Ve bu resimler, hâlâ gençlik odasının duvarlarını süsleyen çıplak kadın resimlerinin yanında asılıdır. Türkler içinde kimse bu Servet Bey kadar ateşle, coşkunca alafrangalığa düşkün olmamıştır. Bu düşkünlükte o derece samimiydi ki, gerek babasının, gerek kayınbabasının muhitinde bütün ahval ve harekâtı hürmetle değilse bile, adeta korku ve endişe ile karşılanırdı; zira, gözlerinde sarsılmaz bir imana ermiş adamların ateşi vardı. İşte bu ateşin kuvvetiyedir ki Servet Bey, Naim Efendi konağında bütün iradesini istediği gibi yürütüyor ve hele inkılaptan beri bu konakta artık hiç Türkçe konuşulmuyordu.

Naim Efendiler bu yaz Kanlıca'ya taşınmadılar ve bundan en ziyade Servet Bey'in çocukları memnun oldular. Zira, Boğaziçi'nin bu köşesi, asri eğlencelerin hiçbirisine müsait değildi; tuhafiyeci camekânları önünde gezinmelere, her adım başında bir ahababa tesadüflere, akşam üstü çay ziyafetlerine, bin türlü aşk ve alâka oyunlarına Kanlıca'da oturan aylarda epeyce sekte geliyordu. Hususiyile, Servet Bey'in oğlu Cemil, henüz yirmi yaşında bir mektep çocuğu olmasına rağmen, Beyoğlu'ndaki büyük lokantaların, gazinoların, barların, bazı eğlenceli evlerin sadık bir gediklisidir; bu yaşında birçok tiryakilikleri, vazgeçemediği birçok itiyatları ve ikinci bir tabiat haline girmiş zevkleri, hazları vardır. Hemşiresine ara sıra delicesine sevdiği bir metresinden bahsettiği de olurdu. Bittabi, bu metresi de yaz kış Beyoğlu'nda oturanlardandı. İşte, Cemil için sayfiye hayatı, bütün bu mahzurlar yüzünden katlanılmaz bir angarya haline girmiştir. Tam Beyoğlu hayatının uyanmaya başladığı

bir saatte, Karaköy köprüsünden koşarak vapura yetişmek, vapuru kaçırınca veya kaçırmak isteyince eve karşı vaziyetini düzeltmek, gece kaçamaklarına makul bir sebep göstermek için maddi ve manevi birçok zahmetlere girmek, onu son derece rahatsız eden işlerdendi. Her şeyde hür fikirli olan babası da, bu geceyi dışarıda geçişleri asla mazur göremiyordu; Servet Bey, ya ailevi ve terbiyevi bir kanaat eseri olarak veyahut sadece babalık hissiyle bu hususta her nasılsa kaynatasıyla birleşiyor ve karısının endişelerini haklı buluyordu:

“Ben demiyorum ki, gezmesin, eğlenmesin,” diyordu. “Gençtir, tamperaman sahibidir. Asri, modern hayata göre yetişecektir. Tabii bu hayatın her türlü safahatını görecek. Bu hayatın her türlü safahatını yaşayacak. Fakat bu yaşayış hiçbir zaman sıhhatini ihlal edecek bir dereceye varmamalıdır. Ben demiyorum ki, İstanbul halkı gibi akşam gurup ile beraber evine sokulsun ve yemeğini yer yemez uyusun. Hayır, hayır... Hiç değilse gece yarısı ve kabil olmadığı takdirde sabaha karşı mutlaka evinde bulunmalı ve mutlaka yatağına girmiş olmalıdır.”

Biraderinin küçük sırlarına pek yakından vakıf olan Seniha ise, babası böyle söylerken çapkın bir tebessümle bıyık altından gülerdi; zaten bu alaycı genç kız için etrafındakilerin hangi hareketi ve hangi sözü gülünç değildir! Büyükbabasının şahsiyeti, annesinin ahvali şöyle dursun, ekseriya pederi Servet Bey’in efkâr ve harekâtı bile ona iptidai, sakat ve garip görünürdü. Zira, bu, Frenklerin, asır sonu diye vasıflandırdıkları bir genç kızdı; asır sonu, yeni bir nevi içtimaî örnektir ki, haricî ve dahilî yaşayışında hale ve maziye ait her türlü kayıttan azade ve istikbalin henüz hazırlanan cereyanlarına tabidir. Seniha, daima en son çıkan moda gazetelerinin resimlerine benzerdi. Körpe, ince ve çalâk vücudu, ipekböcekleri gibi daimi bir istihale [başkalaşma] içindedir. Günün

aydınlıklarına göre mütemadiyen rengi değişen yeşil gözleri gibi sesinin bestesi, kımıldanışlarının ahengi ve hattâ basının şekli de mütemadiyen değişirdi. İçi de tıpkı dışı gibiydi; tıpkı gözlerinin rengine benzeyen bir ruhu vardı, kâh ihtilâçlı, kederli, bulamık ve fena, kâh berrak, rakit [durgun] ve ekseriya bir havai fişek gibi şenlikli idi. Fakat bu küçük, şeytan mevcudiyetinin hiç değişmeyen bir hususiyeti vardır ki, o da alaycılığı ve şuhluğudur. En ziyade zevk aldığı kitaplar, Gyp'in romanları, yeni tiyatro piyesleri ve Paris'in mizahi gazeteleriydi. Gyp, ona bir ikinci ana, bir ikinci mürebbiye olmuştu. Bu muharririn romanlarındaki serbest tavırlı, yarı oğlan, yarı kadın genç kızlar, üzerlerinde ruhunu biçtiği modellerdir. Denilebilir ki sabahtan akşama kadar her gün bütün meşguliyeti bu genç kız tiplerini hayata tatbik etmekten ibarettir.

Seniha, yağmurlu bir kış günü, elinde tuttuğu bir küçük kamçıyı sağa sola sallayarak, kapılara, duvarlara ve eşyaya vurarak, gayet sıkıntılı bir tavırla evin içinde dolaşıyor, bir aşağı iniyor, bir yukarı çıkıyor, adeta duvarlar arasında dar bir kafese hapsedilmiş büyük bir kuş gibi çırpınıp duruyordu. Tam bu esnada, karşısına büyükbabası Naim Efendi çıkıverdi: İhtiyar adam, kürküne bürünmüş, elinde kalın ciltli bir kitap, bir odadan öbür odaya geçiyordu.

Seniha, şikârını [avını] bekleyen bir tazı gibi, Naim Efendi'nin üzerine atıldı ve kamçısıyla kalın ciltli kitabın üstüne birkaç kuvvetli darbe indirerek:

“Büyükbaba, siz hayat kadar bunaltıcısınız!..” dedi. Sonra bir mahalle çocuğu tavrıyla ıslık çalarak uzaklaştı, gitti.

Naim Efendi, bir müddet şaşkın şaşkın torununun arkasından baktı, içinden: “Lâhavle, lâhavle,” diyordu; “bu kızda acayip bir hal var!”

Zaten, Naim Efendi, evin içinde ne olursa daima bu “acayip” kelimesiyle adlandırır. Teessürleri asla bir öfke dere-